

generacije koje danas naseljavaju planetu nemaju moralno pravo da dovode u pitanje opstanak budućih generacija

aleksandar grličkov

Svedoci smo već zvaničnih teza da je i u savremenim uslovima moguće izići kao pobednik u ratu »bez globalnog nuklearnog rata«, u krajnjem slučaju u »ograničenom nuklearnom artu«! Slična je i teorija »o mogućoj podeli bez opštег nuklearnog rata«.

Šta znači i kakav je smisao teze da je dosadašnja strategija »ravnoteže straha« zamjenjena »fleksibilnim odgovorom«. Govori se, štaviše, i »o neumitnosti oružanog sukoba između dve velike sile i dva najsnaznija vojno-politička bloka. Konačno, došlo je do novina i u tehnološkom pogledu: novi sistemi naoružanja, naročito oni koji se projektuju, biće po samoj svojoj prirodi nepodložni verifikaciji, čime će mogućnost za sporazumevanje biti sve suženja, a time i mogućnost da dve sile i dva najsnaznija vojno-politička bloka sami, sa svoje strane, obezbeduju mir u svetu.

Došli smo, dakle, do kritičke tačke svetskog postojanja.

Saznanje da se nalazimo pred katastrofom – predstavlja najveću šansu mira. Jedini način sprečavanja rata jeste – da svako biće na zemlji i svaka ljudska zajednica ili grupa postanu subjekt mira, da postanu svesni svoje sudbine kao neizbežne žrtve rata. Jer eventualni nuklearni sukob predstavlja podjednaku pretjeru za sve narode i države, za sve kontinente, za razvijene i nerazvijene, za Istok i Zapad, za krivce i za nedužne. Cinici pokušavaju da nas uvere u neke relativno »umerene« brojke o žrtvama eventualnog nuklearnog sukoba. Ali tragične žrtve bi bili i oni koji bi preživeli nuklearni sukob, koji bi bili izloženi posledicama dugotrajne i podmukle radijacije. Svetski rat bi danas uništio neophodne uslove za život na zemlji.

Vjerujem da se svi mi u raspravama o mogućim opasnostima i posledicama nuklearnog rata, svetskog rata danas, susrećemo sa prigovorima o pesimizmu, o dramatizovanju, o namernom zastrašivanju. Nije teško takve prigovore demontirati u sastavne delove avanturističke providnosti.

Ako još uvek želimo da učinimo nešto za mir, neophodno je da i u ovom pogledu izvršimo radikalni zaokret. Budimo načisto s tim, da je o pitanju današnjeg rata i mira nevažna podela na pesimiste i optimiste, na iluministe i katastrofiste, na proroke i grešnike, na blažene i stradalnike.

Jer, radi se o nečem sasvim drugom, radi se o etičkom poimanju sveta i ljudske vrste. Generacije koje danas naseljavaju planetu nemaju moralno pravo da dovode u pitanje opstanak budućih generacija. Štaviše, one nemaju moralno pravo na toliko visoki stepen neodgovornosti – kao što je i teorijska mogućnost uništenja ljudske civilizacije. A mi smo za razaranje planete stvorili i vrlo konkretnе, efikasne praktične mogućnosti. Naša generacija se nalazi na pragu najstrašnijeg i neoprostivog zločina. Mí svi svakako osećamo griju šavesti zbog toga.

Dugo vremena široka javnost bila je žrtva raznih propagandnih ratova i nije bila u moćnosti da oceni odakle, kako i zbog čega dolaze ratne pretjerne i šta ugrožava opstanak čovečanstva. Sve ono što se poslednjih decenija događalo sa trkom u naoružavanju, s proizvodnjom nuklearnog, biološkog i hemijskog oružja, sa sukobljavanjima velesinu i vojnih blokova, sa atomskim probama nad zemljom i pod zemljom, špijunažom u svemiru i vojnim sukobima na zemlji i na moru, sa vojnim intervencijama i okupacijama, sa detantom i hladnim ratom – sve je to običnom čoveku izgledalo kao dejstvo nedokučivih sila, kao sudbina čovečanstva od koje ono ne može da pobegne. Tako se i stvarala jedna psihologija podčinjenosti, fatalizma, apatije i mirenja sa sudbinom, što je danas, po mom mišljenju, jedna od najvećih prepreka u širokoj i efikasnoj borbi za mir.

Želim da kažem da se borba za mir mora i ubuduće voditi u ovom pravcu, tj. u pravcu empirijskih istraživanja i utvrđivanja podataka, u pravcu demistifikacije propagandnog nadmetanja. Mi se moramo služiti *istinom* kao našim najjačim oružjem, jer nikada u istoriji istina nije bila nekome toliko bliska kao što je bliska sadršnjoj borbi za mir.

Do istine o pravoj opasnosti svetskog rata i nužnosti mira možemo i moramo doći samo daljim naučnim istraživanjima o objektivnim i subjektivnim potencijama rata, među kojima je suštinska želja za političkom, ekonomskom i vojnom dominacijom, koja se sakriva iza raznih ideoloških ciljeva i objašnjenja. Stvorene su razne takve doktrine, a ljudski um ih, nažlost, i dalje proizvodi. Ima pristalica fatalističke neizbežnosti globalnog suđara u ovom času istorije, to jest neizbežnosti ratnog obračuna između kapitalizma i socijalizma, kako oni, nažlost, pogrešno definišu suštinu ovog pro-

blema. Ovaj fatalizam sugeriše se narodima. Jedni žive sa iluzijom da je oružjem mogućno stvoriti »svetski sistem socijalizma«, drugi da je oružjem mogućno uništiti ideju socijalizma, da je mogućno skloniti je sa istorijske pozornice kao civilizacijsku alternativu kapitalizmu. Sve ovo zajedno, i ne samo to, stvara atmosferu nepoverenja i bojazan da će jedna ili druga strana biti napadnuta.

Dovoljite mi da kažem i nekoliko reči o odnosu marksizma i mira, ili tačnije o stavovima marksista o ratu i miru. Smisao ovog okruglog stola jeste da vidimo što progresivne snage mogu danas da učine za mir, kako da se bore za njega. Traganje za dijalektikom između marksizma i mira van istorijskog konteksta predstavljalo bi jedan, ne mnogo prikriven, pokušaj da se naša pažnja skrene sa onih bitnih faktora od kojih danas zavise rat i mir. Da li će biti rata i mira, danas daleko više zavisi, štaviše, čak i od tehničke greške nego od toga što su o ratu i miru misili i pisali Marks, Engels, Kaučki, Lenjin, Gramši i drugi.

Ipak, pitanje je, kao što sam rekao, stavljeni na dnevni red i stoga ga ne zaobilazimo. Odmah ću reći da način na koji je to pitanje pokrenuto podstiče moju ličnu sumnju u instrumentalnost rasprave.

U poslednje vreme se sve češće aludira, ponegde i otvoreno tvrdi – ne samo u teorijskim razmatranjima, već i u publicistici, u literaturi – da je marksistička teorija revolucije osnovni uzročnik nasilja u savremenom svetu, pa dakle i osnova pretnja miru danas.

Ne bežim od rasprave o suštini stvari. Ukazuju sam na dva momenta.

Imam utisak da se marksizam stavlja na stub srama zbog njegove teorije revolucije, sa jasnim ciljem da se potiske klasna borba, koja jača svoje potencijale u mnogim zemljama, i da se »odlaže« istorijski proces socijalizma. U ovom pogledu je marksizam, sa jednim drugaćijim teorijskim obrazloženjem, samo dalje razvoj teoriju prirodnog prava na narednu pobunu. Osnovni elementi prava na narodnu pobunu razrađeni su mnogo pre marksizma i mnogo više u drugim filozofskim pravcima, uključujući i socijalnu doktrinu katoličanstva, nego što je to učinio marksizam.

Još je Toma Akvinski, pozivajući se na Knjigu proroka Jezekilja, rekao da ne treba smatrati da narod, rušeći tiraninu, krši obaveze vernosti, »čak i ako ih je pre toga primio na večita vremena«.

Ova koncepcija raskidanja društvenog ugovora sa tiranskom vlašću dospela je zatim, preko Spinoze i Rusoa, francuske revolucije i Deklaracije nezavisnosti SAD, do marksizma, pa i do same oficijelne katoličke doktrine, one koja je prethodila sadašnjoj fazi klerikalnog integralizma, tj. do enciklike Pape Pavla VI »Popularum progressio«, u kojoj se čak opravdava nasilje u slučaju kada »čitave nacije, lišene onog najnužnijeg, žive u takvom stanju podčinjenosti da im je onemogućena svaka inicijativa i odgovornost i svaka mogućnost kulturne promocije i učešća u društvenom i političkom životu«. Radi se upravo o stanju u kojem danas žive ne samo čitave nacije, već čitavi kontinenti u odnosu na razvijene zemlje, stanju koje u marksizmu, u »teologiji oslobođenja«, u islamu i mnogim drugim teorijama samo nalazi svoj duhovni izraz.

Razume se, na marksistima je zadatak da marksističkom analizom otkriju novi svet, njegove nove zakonitosti kao rezultat nove sadašnjice. Naime, danas se postavljaju mnogobrojna pitanja: možemo li, u savremenim uslovima, raspravljati o ratu i miru, o naoružanju, na način kako su u svoje vreme to činili klasični marksizam; u čemu je suština teze o medunarodnoj klasnoj borbi i pružanju pomoći revolucionarnim snagama na njihovu molbu; da li ova teza ima bilo kakvu komunikaciju sa tezom o pružanju pomoći konservativnim i kontrarevolucionarnim snagama u borbi protiv komunizma u ime borbe za »očuvanje ljudskih sloboda«; u čemu je smisao teze da je osnovna protivrečnost savremenog sveta klasna borba između dva sistema, sistema kapitalizma i socijalizma; šta je u savremenim uslovima smisao mira – da li je to samo odsustvo rata pod apokapitalističkom pretnjom oružja i trke u naoružavanju, ili je smisao mira u savremenim uslovima sadržan u miroljubivoj koegzistenciji između država nezavisno od socijalnih sistema, što je okosnica filozofije politike nesvrstavanja, što će reći da se radi o strategijskom a ne o taktičkom opredeljenju – da je takva koegzistencija jedini medunarodni uslov i pretpostavka koja obezbeđuje mir a ne ometa klasnu borbu za društvene preobražaje i socijalizam u pojedinim zemljama? Zar miroljubiva koegzistencija nije i sredstvo za eliminisanje izvoza revolucije i izvoza kontrarevolucije, te ratova između socijalističkih zemalja? Reč je, zapravo, o teorijskim i idejno-političkim pitanjima na koja treba dati nove odgovore, jer ih zahteva nova istorijska situacija da ga promene. A nad svima nama lebdi Damoklov mač svetskog ratnog sukoba sa katastrofalnim posledicama.

Dovoljite mi da se ukratko osvrnem na probleme socijalizma i mira, što je tema naše rasprave.

Danas postoje dve osnovne opcije o putevima daljeg razvoja socijalizma u svetu, socijalizma kao svetsko-istorijskog procesa. Prva polazi od uverenja da je glavna suprotnost savremenosti – suprotnost između »sveta kapitalizma« i »sveta socijalizma«, koja se neizbežno može rešiti samo ratom, direktnim konfliktom dveju grupa zemalja koje su konfrontirane kao vojno-politički blokovi. Ova opcija nije tuda ne samo delovima socijalističkih, već i delovima kapitalističkih snaga. Druga opcija polazi od shvatanja da se u savremenim uslovima suprotnost između snage kapitalizma i socijalizma – kako na medunarodnom tako i na unutrašnjem planu pojedinim zemaljama – može rešavati društvenim preobražajima u pojedinim zemljama, različitim putevima društvenog progresa i miroljubivom koegzistencijom između društva, nezavisno od njihovog različitog društvenog uređenja.

Krupne radikalne transformacije različitog intenziteta i domašaja po pojedinim zemljama zahvatile su ceo svet. U ovom složenom istorijskom procesu pojavile su se nove brojne protivrečnosti u okviru sukoba starog i novog, civilizacija na odlasku i nove koja nastupa. Ali, iako nikada nije bilo tako podjeleno i protivrečno, čovečanstvo nikada nije bilo tako međuvisno. Međuvisnost nije rezultat samo posedovanja sredstava za uništenje sveta niti rezultat toga da o njegovoj sudbini paralelno odlučuju dve suprotstavljene klase svojim interesima i ciljevima. Reč je o spektakularnom

razvitku materijalnih proizvodnih snaga, do sada nezabeleženom u istoriji čovečanstva, i na njemu utemeljenom procesu internacionlizacije proizvodnje, nauke i tehnologije.

Izazov progresivnim društvenim snagama u svetu, i ne samo njih, je da usklađe neophodnost mira i miroljubive koegzistencije između zemalja nezavisno od njihovih političkih uređenja i neophodnost društvenih promena kao rezultat klasne borbe i težnje za društvenim preobražajima i socijalizam. Miroljubiva koegzistencija je proces a ne končano stanje. Jedino kao proces ona ne prenebregava tendencije u razvoju sveta i njegovu konkretnu međuzavisnost, ne prenebregava ono što je moguće postići u svakoj konkretnoj deonici istorijskog toka.

Postavlja se pitanje – da li je dilema miroljubiva koegzistencija ili rat neizbežna i prihvatišnja: Moramo reći – ne. U savremeno doba, u uslovima kada svet raspolaže sredstvima za vlastito uništenje, kada su ta sredstva u posedu kako snaga socijalizma tako i snaga kapitalizma, njihov direktni ratni sudar može razoriti čovečanstvo. U uslovima mogućeg nuklearnog rata i nuklearne ravnoteže takav rat ne vodi ni u socijalizam ni u kapitalizam. Rasprijavači o tom pitanju, Edvard Kardelj u svojoj studiji „Socijalizam i rat“ zaključuje: »Takav bi rat naneo najveća pustošenja upravo najrazvijenijim delovima sveta, što bi – bar u određenim oblastima – katastrofalno moglo oboriti nivo svetskih proizvodnih snaga za određeno vreme (istorijski ne-predviđljivo – A.G.) i tako izazvati nove snažne suprotnosti unutar zemalja. U jednom svetskom sistemu socijalizma na bazi nerazvijenih a uz to još katastrofalno razorenih proizvodnih snaga i nepreživljivih ostataka hegemonizma, nacionalizma, neravnopravnih odnosa itd. razvitak socijalizma bio bi složen proces, u kome bi se svi ti ostaci za izvestan period ne samo neizbežno reproducivali, već bi često i dobili u svojoj ulozi. A to je proces koji neophodno mora održavati i razvijati za duže vreme i antagonističke suprotnosti dajući nove podstreke i brane ostacima starog društva«.

Osećam potrebu da kažem nekoliko reči o mogućim i verovatnim putevima do mira danas i sutra. Šta i kako uraditi da odbranimo mire u svetu?

Svi se mi ovde svakako medusobno razlikujemo ili slažemo u mnogim stvarima, ali postoji jedna stvar u kojoj smo svi, verujem, jedinstveni: da sprečavanje rata i obezbeđenje mira zavisi od najšireg, planetarnog angažovanja širokih narodnih masa. Na osnovu onoga što znamo o savremenom militarizmu, o vojno-industrijskim sistemima, o političkoj dominaciji, ne možemo živeti u iluziji da će s te strane doći lako do rešenja problema mira. Tek onda kada svi oni koji su i stvari subjekti mira – široke narodne mase grada i sela, radnička klasa, omladina, žene, inteligencija, vernici i ateisti – postanu aktivni učesnici borbe za mir, tek onda se možemo nadati da će ta borba naći široku osnovu i vršiti snažan pritisak na centre moći koji odlučuju o njemu.

Da bi došli do takvog stanja najveća teškoća koju moramo savladati jeste filozofija individualizma i pragmatizma, jeste organizovani mehanizam širenja apatije i nezainteresovanosti za problem savremenog sveta, nudjenje iluzija za beg od stvarnosti i ljudskih odgovornosti današnjeg vremena. Moramo biti načisto sa tim da se ovde suočavamo sa opasnim, sveprisutnim i nevidljivim protivnikom. Moramo postići da ljudi o ovim pitanjima ne raspravljaju ritualno, u posebnim prilikama koje im dozirano pružaju politička rukovodstva radi kolektivnog mirenja sa svešću, već dnevno, angažovan i sa poznavanjem: u školi i na fakultetu, na radnom mestu, u porodici, na političkom skupu, među prijateljima. Samo iz stvaranja jedne sveopštine, kolektivne i međunarodne svesti o ugroženosti mira može proizaći jedan masovni narodni pritisak kojem se neće moći i neće smeti odupreti ni najvatreniji po-bornici rata.

U ovom pogledu hteo bi nešto da kažem o sredstvima javnog informisanja. Prvo, svakome je od nas jasno da je savremeno društvo postalo pravo mas-medijološko društvo i da se kolektivna raspoložena i svet pre svega formiraju pod uticajem sredstava masovnog komuniciranja. U tom pogledu njihov uticaj je danas znatno veći od uticaja onih tradicionalnih faktora koji su kroz istoriju formirali društvenu svest – država, crkva, porodica, partija, škola. To znači da na sredstvima javnog informisanja leži veliki deo odgovornosti za stvar mira, za senzibiliziranje javnog mnenja u pogledu opasnosti od rata, za borbu protiv apatije i ravnodušnosti pred dramama savremenog sveta i opasnosti od rata.

Moramo otvoreno da kažemo da su sredstva informisanja, odnosno jedan njihov značajni deo – uglavnom onaj koji je pod kontrolom vlada, konzervativnih partija i multinacionalnih interesa – imala neprijateljski stav prema aktivnostima mirovnih pokreta u poslednjih nekoliko godina i prema angažovanju istaknutih boraca za mir. I onda kada mas-mediji nisu istupali otvoreno protiv mirovnih pokreta, ili pak prečekivali njihovu aktivnost, obično su praktikovali da jednim stilom učene superiornosti i paternalizma stave do znanja kako su tzv. borci za mir ljudi, doduše dobri namera, ali ipak obični zanesenjaci i propovednici nekih irealnih čarolija.

Moram da kažem da ne nedostaju ideje, pa i akcije, o konkretnim koracima za popuštanje međunarodne zategnutosti, za popravljanje odnosa između blokova i velesila, za prestanak trke u naoružavanju. Postoje o tome dokumenti sa dva specijalna zasedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija posvećenih razoružanju; postoje rezolucije sa svih sedam samita nesvrstanih zemalja i mnogi konkretni predlozi; postoje i brojni sporazumi i ugovori bilateralnog ili multilateralnog karaktera, od kojih se većina ne poštuje, krši ili pak nije verifikovana. Među ovima bih posebno pomenuo, osim famoznog Salta II, ugovor o zabrani proliferacije atomskog naoružanja i sporazuma o zabrani nuklearnih proba. Postoje takođe i brojni konstruktivni predlozi pojedinih zemalja, među njima i moje zemlje, od kojih bih po važnosti na prvo mesto stavio onaj o stvaranju nuklearnih zona, na čijoj se realizaciji u narednom periodu moramo maksimalno angažovati. Zatim, postoje brojni apeli, predlozi i ideje pojedinih istaknutih ličnosti i državnika, kao što je nedavni apel lidera Tanzanije, Grčke, Indije, Svedske, Argentine i Meksika o moratoriju u instaliranju nuklearnog oružja. Mnoge korisne, realne i mirotvorne predloge izneli su poslednjih godina i mirovni pokreti Zapadne Evrope i pojedine ličnosti angažovane u njima.

Kada bi obezbedili realizaciju bar jednog dela ovih ideja i predloga, mislim da bi bio otvoren proces razoružanja i udaljavanje od rata, ako ne i definitivna pobeda mira. Ali, problem je upravo njihovoj realizaciji, u nedostatu raspolaženja i političke volje za to. A taj problem se može prevazići jedino pokretanjem celokupnog svetskog javnog mnenja i organizovanjem planetarnih kampanja u prilog mira. Samo jedan snažan pritisak širokih narodnih masa može prinuditi rukovodeće krugove na put sporazumevanja i saradnje.

Ako mi dozvolite malo patetike i simbolike, želeo bih ovde i ovom prilikom, u ime snaga progrusa, društvenih preobražaja i socijalizma, nakon našeg zborovanja da proglašimo otvorenom *trku za mir*.

(Izvod iz pozdravne reči dr Aleksandra Grličkova, predsednika saveta međunarodne tribline „Socijalizam u svetu“, za ovogodišnji okrugli sto – na temu „Socijalizam i mir“.)

* Naslov redakcijski

rat i mir (patologija moći ili nova solidarnost)

miroslav pečujlić

„Svet se kreće u pravcu pakla sve većom brzinom.“ (Robert Oppenheimer)

„Svet beše ispunjen nekim električnim praskanjem od nevidljivih trenja, stalno bi iskočila po neka varnica, afera, kriza, nespretan interfjer – uvek tek samo varnica ali bi svaka mogla da doveđe do pražnjenja nagomilanog eksplozivnog materijala... Lokalni ratovi u kojima industrija isprobava oružja na tuđem, „ljudskom materijalu...“ sve suši više uvlaci u opasne vode. Uvek bismo se trgli prestrašeni, da bismo medutim, uvek iznova odahну. Ovoga puta još nije. Verovatno da neće nikada. Verovati smo da je sa prvim svetskim ratom likvidiran rat kao takav, da je ukrićena ili čak uništena nemam koja je opustišla naš svet. Ali to preterano pozdana vera u razum, koji će u poslednjem času spreciti bezumije beše naša velika krivica.“ (Stefan Cvajg: „Jučerašnji svet“)

TEORIJSKI PAR: EKSTERMINIZAM – RADIKALNA EMANCIPACIJA

Jedna činjenica iznad svih drugih određuje egzistenciju sveta, kao mač sudbine uzdiže se iznad ljudskih glava: sve realnija opasnost samouništenja čovečanstva. Ona iz temelja menja spoznaje o istoriji – čoveku i njegovom svetu, odnosu između „nadljudskih“ determinizama i slobode ljudske akcije. Opasnost od samouništenja menja i pogled na socijalizam, njegov smisao i kriterijume; ceo problem ljudske emancipacije dobija nov sadržaj i forme. Iz temelja se menja uprošćena slika istorije kao kontinuirane evolucije iz njenih nižih u višu faze, uz izvesnu cenu koja se neizbežno plaća za progres. Eksterminizam otkriva slepu ulicu u koju je istorija došpela, patološku stranu njenog dosada najvišeg razvojnog stupnja. „Atomska, nuklearna konfrontacija već je ušla u našu egzistenciju dovodeći već danas a ne sutra u pitanje same osnove na kojima se temelji civilizacija našeg vremena.“ (P. Ingrao)¹) Naša epoha ne predstavlja prosti prelazni period, već prelomno doba u oba pravca, novog napretka ili razaranja ljudskog roda. Saznanja koja smo osvojili nalaze se prema teoriji koja nam je neo-

phodna, u odnosu u kome se Njutnova pojednostavljena slika sveta nalazi prema modernoj teoriji relativiteta. Potrebne su nam stoga nove kategorije koje će izraziti tu prelomnu osobenost epohe na prelazu iz XX u XXI stoljeće: a) tu bezličnu i pretežu dramatis personae pod čijom rastućom senkom se oblikuje svet današnjice; b) nov emancipatorski potencijal koji naše doba otvara, sile koje mogu otvoriti put odumiranju rata. Kategoriju „ekstrem-nizma“² (tendenциju samouništenja čovečanstva), tu *brilljantnu teorijsku inovaciju E. Thompsona* mi prihvatom, ali istovremeno i dopunjeno drugom novinom epochalnih razmera: *radikalnim emancipatorskim (slobodarskim) potencijalom*. Umesto jedne kategorije, mi predlažemo teorijski par: *eksterminizam – radikalna emancipacija*. *Samouništenje ili slobodarski socijalizam*. To nisu prosti dve tendencije u mnoštvu drugih, već dvojstvo (dualizam) civilizacija, dva nepomirljiva sveta: civilizacija ekstremizma i civilizacija radikalne emancipacije (solidarnosti). Eksterminizam je i odgovor na visoki talas radikalnog emancipatorskog procesa, nezapamćenog intenziteta i dubine. On je odgovor i na eksploziju novog ljudskog subjektiviteta, radikalno novih potreba i aspiracija za bitno većom jednakošću i novim prostorima slobode. Silina konzervativnog odgovora ravnja je silini težnji koje pod znak pitanja dovode najdublje temelje antagonističke civilizacije, položaj vladajućih klasa (elita), i privilegovanih zemalja na sceni svetskog društva.

CIVILIZACIJA EKSTERMINIZMA

Civilizacija ekstremizma (samouništenja) predstavlja nadistemsku pojavu; ona ne pripada samo jednoj vrsti socijalnog sistema. Bolest nije locirana na jednom mestu, kontaminacija je zahvatila sve tipove socijalnih sistema našeg doba, što ne znači njihovu simetriju. Svoju moć ona ne crpi samo iz sadašnjosti već i iz oživljene prošlosti: celokupno naslede antagoni-